ongemengde Registermark. Het koersverloop daarvan is in groote trekken: 48 à 50 cent (in 1933), geleidelijk ingezakt tot 26 à 28 cent (zomer 1939) en begin Maart 1940 13 à 14.5 cent.

De koers van de Reismark was natuurlijk aanzienlijk hooger dan die van de zuivere Registermark. Dit is voornamelijk het gevolg van de menging met Clearingmarken, en verder nog van de prijsverhoogende werking van de provisie, welke aan tusschenpersonen (banken en reisbureaux) betaald moest worden. De Reismark noteerde zomer 1939: 45 à 48 cent, en begin Maart 1940 37 à 39 cent, direct na 15 Maart 32 cent.

(Wordt vervolgd.)

BOEKBESPREKINGEN

Dr. O. Bakker. Bedrijfshuishoudkunde. Deel I. J. Muusses, Purmerend, 1940.

Het werk „Bedrijfshuishoudkunde” van *Dr. O. Bakker*, waarvan onlangs het eerste deel verscheen, geeft aanleiding tot een aantal algemene en enige bijzondere opmerkingen. Een algemene beschouwing van de inhoud van dit werk kan aanknopen aan de opmerking van den auteur in zijn voorbericht, volgens welke zijn boek met name is bedoeld voor de examens Boekhouden M.O. en Staatspraktijkdiploma voor Handel en Administratie; de onderwerpen behorende tot het vak Organisatie en Techniek van de Handel wenst de schrijver er niet in op te nemen, iets dat overigens vanzelf sprekend is wanneer men zich inderdaad wil bepalen tot het vak bedrijfshuishoudkunde.

Na de lectuur van de verschillende hoofdstukken moet men echter tot de conclusie komen, dat de grenzen, door bovengenoemde beperking opgelegd, verre zijn overschreden. Wij treffen b.v. uitvoerige beschouwingen aan over de Ordening in Nederland (Hoofdstuk II Afd. IV), waarbij een zevental wetten en maatregelen op het gebied der economische en sociale politiek in ongeveer 40 pagina's worden besproken, terwijl daaraan is toegevoegd een beschrijving van de organen en hun onderlinge verhouding in de organisatie van de Gewerbliche Wirtschaft en van de Reichsnährstand in Duitschland, welke 20 pagina's beslaat. Dit beschrijvende deel wordt voorafgegaan door een inleiding, waarin de betekenis van de ordening in het algemeen vanuit sociaal-economisch standpunt is bezien. Ook het hoofdstuk over kartellen en trusts draagt in veel sterker mate een algemeen- dan een bedrijfseconomisch karakter. Voorts vinden wij in het hoofdstuk „Ondernemingsvormen” een opsomming, welke zich in hoofdzaak bepaalt tot de rechtskundige betekenis dezer ondernemingsvormen (in het voorbericht is vermeld, dat een jurist speciaal deze zijde van het vraagstuk heeft bewerkt). 130 van de 260 bladzijden van dit boek over bedrijfshuishoudkunde bevatten beschouwingen op het terrein van andere vakken, zodat men hier inderdaad moet spreken van een waarlijk hypertrophische uitbreiding van het werk tot gebieden, welke er niet in thuis behoren.

Rekening houdende met de nadrukkelijke bestemming van dit boek, moet men het betreuren, dat met een dergelijke — de wenselijkheid van illustratie met behulp van practische voorbeelden ver overschrijdende — uitvoerigheid is afgeweken van het gebied der bedrijfseconomie; te meer, daar hierdoor helaas voedsel zal worden gegeven aan de meer dan eens

bij het examen Boekhouden M.O. gesignaleerde verwarring, welke ertoe heeft geleid, dat vragen over bedrijfseconomie, algemene economie, recht en organisatie en techniek van de handel te dikwijls worden vermengd en gecombineerd. Moet men dus enerzijds wel vrezen, dat de opzet van het boek deze verwarring nog in de hand zal werken, ook op zichzelf beschouwd veroorzaakt veelvuldige en overbodige uitweiding op gebieden buiten dat wat de candidaat er uitsluitend in denkt en wenst te bestuderen, een afleiding, welke aan de zo gewenste concentratie bij het verwerken der stof zeker niet ten goede zal komen. En het behoeft overigens wel weinig betoog, dat wat hier als uitbreiding op ander gebied is toegevoegd, uiteraard geen voldoende vervanging kan vormen voor hetgeen de candidaat zich voor die vakken aan kennis moet verwerven, omdat het in het onderhavige kader nu eenmaal niet diepgaand genoeg kan zijn en ook inderdaad niet is.

Verwonderlijk is deze uitbreiding des te meer, daar de lezer onder het hoofd „Inhoud van de Bedrijfshuishoudkunde” slechts een opsomming aantreft van de functieverdeling binnen het bedrijf; de daar genoemde vijf functies — ook de z.g. „sociaal-economische” — zijn geheel intern georiënteerd. Scherp voelt men hier het gemis aan een uiteenzetting omtrent de verhouding tussen bedrijfs- en algemene economie, die voor enige uitweiding op algemeen economisch terrein nog een rechtvaardiging, ja wellicht een reden zou kunnen bevatten. Ofschoon omgekeerd van een bespreking van bedrijfseconomische tezamen met algemeen economische problemen een verduidelijking van bovenbedoelde verhouding het gevolg zou kunnen zijn, is van een zodanig resultaat in het onderhavige werk geen sprake. De zo noodzakelijke samenhang tussen de verschillende onderdelen ontbreekt vrijwel geheel; op bijna geen enkel punt is het mogelijk, enig verband te leggen tussen de zuiver bedrijfseconomische en die beschouwingen, welke het ruimere gebied betreffen. De hoofdstukken missen elke onderlinge aansluiting; zij staan los van elkaar en men zoekt tevergeefs naar een systeem, waarvan bij de opzet en onderverdeling van de behandelde stof is uitgegaan. Op deze wijze wordt den lezer elk inzicht in de structuur van dit deel der economische wetenschap onthouden. Dit tekort heeft te meer betekenis voor hem, die met de onderwerpelijke vraagstukken nog slechts weinig vertrouwd is en voor dezulken heeft de schrijver toch zijn werk met name bestemd! Juist voor hen stuit daarom het lezen ervan op onnodige moeilijkheden en bezwaren en juist hun mag om dezelfde redenen de studie van dit werk als basis voor de kennis van het vak bedrijfseconomie niet worden aangeraden.

De wijze, waarop de verschillende begrippen worden omschreven en gebruikt, kan de bezwaren, waartoe de opzet van het werk aanleiding geeft, slechts vergroten. Reeds in de inleidende beschouwingen treffen wij een zeer ongewenste vermenging van economie en politiek aan. Als „de nieuwere opvatting van den ondernemer” wordt opgemerkt, dat hij zich niet in de eerste plaats mag laten leiden door het streven naar winst, maar dat hij zijn taak als een ideële moet opvatten, en dat zucht naar veel geld verdienen, naar grote vermogensvorming op de achtergrond moeten worden gedrongen. Wanneer in de volkshuishouding aan een ondernemer een bepaalde taak in het productieproces wordt toevertrouwd, is hij gehouden, deze taak naar zijn beste vermogen ten uitvoer te brengen, waartegenover hij het recht verkrijgt op een prijs, die zijn kos-

ten met inbegrip van een matige kapitaalrente en een redelijk ondernemersloon goed maakt. Dit „principe” ontvangt de naam „kostendekingsprincipe” en geldt niet voor de slecht-geleide of slecht-geoutilleerde ondernemingen. Na deze uiteenzetting volgt de nieuwere opvatting over de keuze van de leiders der onderneming, waaraan slechts de volgende passage als karakteristiek voor toon en opvatting is ontleend: „.....voor leiders moeten de besten gekozen worden en niet zij, die bevooroordeeld zijn door familierelaties of kapitaalbezit. Aan deze onzuivere toestand, die in strijd is met het gemeenschapsbelang, dient een einde te komen. Niet de plaats waar iemands wieg gestaan heeft, maar zijn bekwaamheden moeten de doorslag geven bij de keuze, welke plaats hij in het maatschappelijk leven moet innemen”.

Degene, die met bedrijfseconomische bedoelingen deze verklaringen bestudeert, moet wel een geheel verkeerd begrip der dingen krijgen wanneer hij leest, dat den ondernemer een deel van het productieproces „wordt toevertrouwd”, en dat hij bij uitvoering van deze taak „naar zijn beste vermogen” het „recht” heeft op een prijs. Het is ook moeilijk uit te maken, wat een „redelijk ondernemersloon” is en of familierelatie of vermogensbezit bij den ondernemer altijd een „vooroordeel” in het leven roept; wel weten wij, dat de ontwikkeling in enige zeer belangrijke bedrijfstakken in Nederland het tegendeel aantoonde van wat de auteur hiermede schijnt te bedoelen. Doch deze feitelijke onjuistheden vormen toch nog een bijzaak vergeleken bij de omstandigheid, dat niet-economische beschouwingen zijn opgenomen in een leerboek over bedrijfseconomie, nog wel voor beginners bestemd. Zeker behoren zij niet thuis bij de verklaring van begrippen, welke — zoals b.v. dat van den ondernemer — een min of meer centrale plaats in de theorie moeten innemen. Indien de auteur desondanks had willen getuigen van de „nieuwere opvattingen” ten aanzien van den ondernemer, dan had hij beter gedaan, deze in een aanhangsel neer te leggen, waarvan de lezer zonder schade voor zijn bedrijfseconomische inzichten naar gelieven al of niet kennis had kunnen nemen.

Doch ook een onvolledigheid en een opvallende onnauwkeurigheid bij het woordgebruik dragen ertoe bij, de studie van het behandelde node-loos te bemoeilijken. Wat over „de taak der bedrijfshuishoudkunde” wordt gezegd, laat reeds ruimte voor zóveel opvattingen, dat de beginnening zich moeilijk een vastomlijnd beeld zal kunnen vormen. Men vindt er in enkele regels bij elkaar gebruikt de begrippen: tendenzen, regelmatig-heden, wetmatigheden en causale samenhang, zonder dat hun betekenis ook maar met een enkel woord wordt aangeduid. Het woord disproportionaliteit, dat in hoofdstuk II (Afd. 2) op voetspoor van Vogelstein wordt gebruikt in de betekenis van een minder dan maximaal gunstige verhouding tussen de productiefactoren, verkrijgt elders in het boek (blz. 131) een geheel andere inhoud, nl. die van scherpe spanningen, die ontstaan tussen ondernemingen in een bedrijfstak of tussen ondernemingen in opvolgende geledingen ener bedrijfskolom. Het begrip integratie vindt toepassing zowel op een (horizontale) uitbreiding van het bedrijf als op een (verticale) samenvoeging van opvolgende productiestadia in een bedrijfshuishouding of een bedrijfstak. Als omschrijving van het fundamentele begrip productie treffen wij slechts de tautologie „goederenvervoerbren-ging en goederenbeweging” aan. De begripsmatige verhouding tussen grond en kapitaal is al even onduidelijk en zo mogelijk nog meer verwar-

rend. De grond — aldus de tekst op blz. 13 — omvat de productiemiddelen, die zonder arbeid door de natuur geschonken zijn, de kapitaal-goederen zijn de *geproduceerde* productiemiddelen (cursivering van Dr. Bakker). Nog geen twee pagina's verder, waar wederom van kapitaal-goederen sprake is, vinden wij in een voetnoot vermeld: „Ook de grond kunnen we tot kapitaalgoederen rekenen, al is hij niet geproduceerd ...”.

Wij wensen het bij deze enkele voorbeelden van verkeerd woordgebruik te laten; zij zijn representatief voor talrijke andere, die men in het boek aantreft. Degene, die zich een goed gefundeerd, en wat evenzeer nodig is: een scherp geformuleerd oordeel over de grondslagen der bedrijfseconomie wil vormen, zal daarbij in deze zeer veel te wensen latende verzorging van opzet, woordgebruik en hantering der begrippen een niet geringe hinderpaal ontmoeten. Wij achten het daarom dringend gewenst, dat bij de samenstelling van verdere delen aan de hierboven genoemde punten meer aandacht worde besteed.

Een opmerking, die wij in aansluiting aan de voorafgaande moeten maken, betreft het vraagstuk der terminologie, een formele kwestie weliswaar, waaraan nochtans voor de bedrijfseconomie als wetenschap in het huidige stadium harer ontwikkeling een niet te onderschatten betekenis moet worden toegekend. Niemand ontkent, dat het voor een vruchtdragende beoefening ener jonge wetenschap als de bedrijfseconomie een voorwaarde is, dat eenstemmigheid besta omtrent de gebruikte termen en de begrippen, welke zij vertegenwoordigen. Een behoefte daaraan wordt door alle belanghebbenden gevoeld; vermelding verdient, dat wij zelfs in de wenken voor examinatoren bij middenstandsexamens de volgende passage aantreffen: „Veel ongemak wordt bij Bedrijfsleer ondervonden doordat de Economie nog steeds betrekkelijk weinig eenheid in haar terminologie bezit. Ieder leerboekje, iedere leraar, iedere examinerator gebruikt andere namen voor dezelfde begrippen. Het ware te wensen, dat men in de leerboeken streefde naar meer uniforme en consequente terminologie, zoals die b.v. te onzent wordt voorgestaan door een geleerde als Prof. *Limperg*.”

Anderzijds is het bij een jonge wetenschap begrijpelijk, dat de op dit punt zo gewenste overeenstemming nog niet is bereikt omdat men immers allerwege nog worstelt met de problemen en met de wijze, waarop zij tot een organisch geheel moeten worden samengevoegd. Bovendien is in de gehele economische wetenschap het woordgebruik belast met de vaagheid van de omgangstaal, waaraan immers vele der gebruikte termen zijn ontleend. Verschil in terminologie en definitie moge dus thans wellicht nog te verontschuldigen zijn, de daaraan verbonden nadelen dienen echter een voortdurende stimulans te vormen tot het doen verdwijnen der bestaande verwarring.

In dit opzicht heeft Dr *Bakker* in zijn werk echter de tegengestelde weg ingeslagen. De door *Limperg* voor het eerst opgestelde en toegepaste schematische voorstelling van de goederenstroom door de maatschappij, welke de naam kreeg van bedrijfskolom, is door den auteur naar de benaming — hij spreekt van „schematische voorstelling van de bedrijfskolom” — overgenomen. Terwijl in het oorspronkelijke schema echter de oerproductie aan de top, en de geleiding der consumenten aan de onderkant is geplaatst, heeft Dr. *Bakker* het verloop van de goederenstroom juist omgekeerd, d.w.z. de consumenten boven en de oerproductie aan de onderzijde, voorgesteld, zonder voor deze afwijking enige reden op

te geven. Het spreekt wel vanzelf, dat deze omkering van het schema voor de ontwikkeling van zijn theorie geen gevolgen heeft, en als zodanig is het dan ook niet van betekenis. Doch als voorbeeld dient het zeker vermelding door de wijze, waarop geheel onnodig de signifiſche verwarring wordt vergroot, terwijl juist het zonder meer aanvaarden van de term „bedrijfskolom” voor het begrip, dat zij nu reeds ongeveer 20 jaar vertegenwoordigt, een welkome bijdrage ware geweest tot vermindering dezer verwarring.

Tenslotte mogen hier enige opmerkingen volgen naar aanleiding van de opvattingen, welke wij aantreffen in de beschouwing over de opbrengst-wetten. Nadat de gevolgen van de quantitatieve verhouding der productiemiddelen in de landbouw zijn geanalyseerd, voornamelijk op voet-spoor van hetgeen *Marshall* daarover heeft gezegd, terwijl vervolgens de situatie zoals deze in de industrie aanwezig is, wordt besproken aan de hand van de theorie van *Vogelstein*, komt de schrijver tot een synthese, waaruit duidelijk blijkt, dat de opbrengstwetten voor alle productieve handelingen van kracht zijn, zodat er generlei reden bestaat om te dezen opzichte voor de verschillende gebieden van het economisch leven van verschillende wetten te spreken. Deze conclusie kunnen wij in haar algemeenheid volkomen onderschrijven. Het komt ons echter voor, dat er verschil van mening kan bestaan over de weg, langs welke men tot dit eindresultaat dient te geraken. Bij de bespreking van de productiviteit van de landbouw wordt nl. uitgegaan van een constante hoeveelheid grond ten opzichte van welke telkens een dosis productiemiddelen, bevattende kapitaal en arbeid, wordt toegevoegd en vervolgens van deze gecombineerde toevoeging wordt nagegaan, wat zij oplevert boven het vóór de toevoeging reeds aanwezige resultaat.

Het primaire probleem ligt bij de oorspronkelijke projectie van een bedrijf, waarvoor de ondernemer de productiemiddelen in de meest gunstige proportionaliteit moet samenbrengen. Daarom bestaat er theoretisch geen reden om juist de grond als constante factor te aanvaarden. Weliswaar geeft de practische situatie in reeds bestaande agrarische bedrijven hiertoe aanleiding, doch een dergelijke casus brengt den theoreticus reeds in het tweede stadium van zijn onderzoek, waarvan dan reeds de principiële resultaten dienen vast te staan. Het zelfde bezwaar geldt ten aanzien van de ongescheiden toevoeging van doses kapitaal en arbeid; ook deze zijn bij de eerste projectie onderling variabel en vertonen derhalve ten opzichte van elkaar de mogelijkheden van minimum- en maximumpositie, welke elk dezer beide factoren op haar beurt weer tegenover de grond kan innemen.

In het laatste deel van het boek wordt de vestigingsplaats van het bedrijf behandeld, waarbij *Weber's* „Über den Standort der Industrien” als leidraad is genomen. Deze theorie wordt op verschillende plaatsen door duidelijke aan de practijk ontleende voorbeelden op verdienstelijke wijze geïllustreerd. Het ware juist geweest, aan het begrip „geïsoleerde ruil”, dat in dit hoofdstuk ter sprake komt, een inhoud te geven, welke niet technisch maar economisch is georiënteerd, omdat voor de economische gevolgen niet de technische doch de economische afgezonderdheid van de ruil van belang is.

Drs. J. A. COLTOF

Dit boek van den bekenden statisticus Dr. Bakker, kan tot op zekere hoogte beschouwd worden als een verbeterde en bijgewerkte uitgave van zijn in 1934 verschenen werk „Statistiek”. In het voorwoord van laatstgenoemd boek toch merkt de schrijver op, dat de afdeling bedrijfseconomische statistiek nog zeer beknopt is, doch bestemd is, om te zijner tijd tot een hoofdstuk, ja tot een boek uit te groeien. Tevens wordt daarin een bespreking over de inrichting van de statistiek in een bepaald bedrijf in het vooruitzicht gesteld. Deze belofte nu wordt met het verschijnen van dit werk gestand gedaan, waarbij de schrijver tevens de gelegenheid heeft benut om het eerste deel van zijn „Statistiek” nl. de theorie der statistische methode eenigszins om te werken en met voorbeelden van meer recenten datum te illustreeren, waardoor het geheel meer aan den huidige stand van de statistiek is aangepast. In dit verband zij o.a. vermeld de beeldstatistiek, welke de laatste jaren ook in ons land in zwang is gekomen, maar waaraan uit wetenschappelijk oogpunt bezien toch weinig waarde kan worden toegekend.

Wat het tweede deel betreft nl. de toepassingen van de statistische methode heeft de schrijver de bevolkingsstatistiek, de statistiek van zedelijke en verstandelijke eigenschappen van den mensch en de sociale statistiek laten vervallen, waardoor de nadruk meer op de economische en bedrijfseconomische statistiek is komen te vallen. Echter is ook hier in groote lijnen het betoog van zijn vroegere werk gevolgd. Achtereenvolgens wordt de statistiek der voortbrenging, van den goederenhandel, van het geld- en credietverkeer, van inkomen en vermogen en van de consumptie uitvoerig en aan de hand van verschillende illustratieve voorbeelden behandeld.

Het behoeft niet te verwonderen, dat de economische statistiek de laatste jaren in het middelpunt der belangstelling is komen te staan. Reeds in 1936 gaf de Regeering door de Wet op de Economische statistieken den stoot om den achterstand die in ons land op dit gebied was ontstaan (men denke b.v. aan productiestatistieken) in te halen. Eenerzijds kunnen de overheidsinstanties slechts dan met succes in het economische leven in grijpen, wanneer zij de feitelijke omstandigheden kennen en tevens kunnen controleren, welk effect de door haar genomen maatregelen hebben, terwijl anderzijds het bedrijfsleven aan de economische statistiek een leiddraad heeft bij de orientatie over productie- en afzetverhoudingen. Uit dien hoofde zal een ieder, die in de practijk met statistiek op economisch gebied in aanraking komt, met belangstelling van dit boek kennis nemen.

Ook wat de bedrijfseconomische statistiek betreft, waaronder schrijver verstaat de statistiek over en door ondernemingen, bestaat hier te lande een zekere achterstand t.o.v. het buitenland. Zoo zijn b.v. in Duitschland in vele bedrijfstakken z.g. „Kontenrahmen” voorgeschreven t.a.v. balans- en verlies- en winstrekeningen. Naarmate zich ook hier de behoefte aan dergelijke schema's voor bedrijfsvergelijking zal doen gevoelen, zal aan de bedrijfseconomische statistiek een steeds belangrijker plaats worden ingeruimd. Terecht wijst schrijver bij de behandeling van de omzet- en distributiestatistieken op het belangrijke werk, dat in deze door het Economisch Instituut voor den Middenstand is verricht.

Zeer beknopt is door schrijver behandeld de z.g. administratieve statistiek, waaronder hij verstaat de bewerking van de gegevens die de administratie oplevert. Men zou dit ook interne bedrijfsstatistiek kunnen noemen. Aangezien dit vraagstuk zich voor elke onderneming anders voordoet, kan men in een meer algemeen leerboek geen uitvoerige verhandeling hiervan verwachten. Er wordt dan ook volstaan met een tweetal voorbeelden uit een bedrijfscoöperatie en een groot winkelbedrijf te geven.

Ongetwijfeld zal dit ook uiterlijk goed verzorgd boek van groot nut zijn voor ieder, die, hetzij in theorie, hetzij in praktijk, met statistiek te maken heeft.

Drs. R. VAN IERSEL

VRAGENBUS

Vermelding van het lidmaatschap van het N.I.v.A.

Vragen omtrent onderwerpen, die voor den accountant in de uitoefening van zijn beroep van belang kunnen zijn, kunnen worden ingezonden bij den Secretaris van de Redactie.

De Redactie is bereid de grenzen waarbinnen de vragen, die voor beantwoording in aanmerking komen, vallen zoo ruim mogelijk te stellen, zoodat zoowel die van juridischen, als die van bedrijfshuishoudkundigen aard daar binnen vallen, mits de vragen slechts blijven binnen het gebied, dat het blad dienen wil.

De beantwoording geschiedt door een der medewerkers of redactieleden individueel, zoodat de antwoorden niet mogen worden geacht steeds de meening der Redactie in haar geheel weer te geven.

Vraag.

Het is mij bij herhaling gebleken dat verscheidene collega's en vooral die welke een groot kantoor leiden, op hun uitgaande stukken en ook wel op hun naamplaat slechts vermelden dat zij accountant zijn, doch niet dat zij lid van het N.I.v.A.

Welke reden kunnen zij daarvoor hebben? Beseffen zij dat zij hun collega's die minder belangrijke zaken doen daarmede benadeelen? Het publiek is in vele gevallen van meening dat die groote zaken niet georganiseerd zijn en dat het lidmaatschap van het N.I.v.A. dus weinig te beteekenen heeft.

M. M. DE G. te 's Gr.

Antwoord.

Het is moeilijk een stellig antwoord op de eerste vraag te geven, omdat overwegingen, welke de leden van het Instituut tot de door den inzender gewraakte handelwijze leiden, nimmer zijn bekend gemaakt. Ik kan slechts een vermoeden uitspreken, zij 't ook, dat dit vermoeden niet zonder grond is.

Het is begrijpelijk, dat een jong accountant en een accountant met een kleine praktijk zijn belang er in ziet, het lidmaatschap te vermelden; hij wenst aldus profijt te trekken van de reputatie van het Instituut. Een profijt — dit zij terloops gezegd — waarop de jonge geëxamineerde accountant alleszins recht heeft. — Anderzijds is het even begrijpelijk, dat